

Neven Šerić

Ekonomski fakultet
Sveučilišta u Splitu,
Croatia*

✉ nseric@efst.hr

SMALL POST TRANSITION COUNTRY'S EXPERIENCE FROM ACCESSION TO THE ECONOMIC INTEGRATION: a business case of the Republic of Croatia

ISKUSTVA PRIKLJUČENJA MALE POSTTRANZICIJSKE ZEMLJE EKONOMSKOJ INTEGRACIJI: poslovni slučaj Republike Hrvatske

Summary: Absorbing a small post transition country in economic integrations currently does not provide the welfare the country's population covets. The economic integration sees the new member primarily in the context of the expansion of the common market and in the opportunities to fulfill the financial obligations assumed by full membership. When a small post transition country fulfills the conditions for full membership in economic integration, it is incapable, both in terms of the human and social resources, to take full advantage of all the related rights and financial resources. Political elites of small post-transition countries often presuppose personal career prospects (in institutions and bodies of economic integration) to the interests of the country. This motivates them to lobby for full membership regardless of the human and social predispositions of the country's population, rendering new members economically and socially unprepared, and unable to consume their rights of such membership. Premature membership, due to new financial obligations, results in negative consequences for the national gross balance. Based on the unified research findings of relevant authors who analyzed the experiences of Portugal and Spain in the European Union and Mexico in NAFTA, a similar study was conducted about the experiences of the Republic of Croatia in the period following its accession to the European Union. This study offers suggestions for Croatia's repositioning in the European Union. These suggestions are useful for all small, post-transition Balkan countries that aspire to join the European Union or another economic integration.

Keywords: experience, post transition, country, market, integration

JEL classification: L83, Z32

Rezime: Priključenje male posttranzicijske zemlje ekonomskoj integraciji trenutno ne osigurava dobrobiti kakve stanovništvo nove članice priželjkuje. Ekonomska integracija priključenje nove članice promatra prvenstveno u kontekstu proširenja zajedničkog tržišta i mogućnosti ispunjavanja finansijskih obaveza nove članice koje punopravno članstvo pretpostavlja. Kada mala posttranzicijska zemlja ispuní uvjete za punopravno članstvo u ekonomskoj integraciji, često nije niti kadrovski niti stanjem društvene svijesti sposobna iskoristiti i sva pripadajuća prava i finansijska sredstva. Političke elite malih posttranzicijskih zemalja često vizije osobnih karijera (u ustanovama i tijelima ekonomske integracije) postavljaju ispred interesa svoje zemlje. Zbog toga lobiraju za punopravno članstvo neovisno o kadrovskom i stanju društvene svijesti lokalnog stanovništva. Zbog toga se posljednjih desetljeća često događalo da su nove članice u punopravno članstvo ekonomske integracije pristupale kadrovski i društveno nespremljene. Niz godina nakon pristupanja ekonomskoj integraciji nisu u mogućnosti iskoristiti sva predviđena prava. Posljedica preuranjenog punopravnog članstva zbog novih finansijskih obaveza su negativne posljedice po nacionalnu bruto bilancu. Na temelju objedinjenih nalaza istraživanja relevantnih autora koji su analizirali neželjena iskustva Portugala i Španjolske u Europskoj uniji i Meksika u Nafti provedeno je istraživanje iskustava Republike Hrvatske u periodu nakon njenog priključenja Europskoj uniji. Sukladno spoznajama toga istraživanja izložene su preporučljive sugestije za njeno repositioniranje u Europskoj uniji. Predstavljeni nalazi istraživanja i sugestije korisni su za sve male posttranzicijske zemlje Balkana koje teže članstvu u Europskoj uniji ili nekoj drugoj ekonomskoj integraciji.

Ključne riječi: iskustvo, posttranzicijske, zemlje, tržište, integracija

JEL klasifikacija: L83, Z32

UVOD

Vode li globalizacijski procesi zatiranju nacionalnih identiteta malih posttranzicijskih država? Kakve su ekonomske perspektive malih posttranzicijskih zemalja u sklopu Europske unije? Premda su ranijih desetljeća *Schengenske granice* predstavljale pojam blagostanja i sretnije budućnosti stanovništvu zemalja u tranziciji (Szonyi, 1997), nakon euforije priključenja novih članica i prvih godina članstva ekonomska stvarnost rijetko prerasta u očekivanja (Henriot, Inotai, 1996).

Iskustva mnogih članica koje su se posljednjih desetljeća priključile Europskoj uniji također nisu ohrabrujuća, jer su direktni i indirektni troškovi prvih godina članstva bili znatno viši od direktnih ekonomskih koristi. U slučaju Republike Hrvatske pojedini hrvatski ekonomisti su upozoravali na taj rizik tijekom pretpristupnog perioda (Kulić, 2000). Razočaranja iznevjerenim očekivanjima stanovništva *novih* članica su u novije vrijeme slična i u drugim ekonomskim integracijama na globalnoj razini (Papini, 1997).

Posljedica je to direktiva kojima se u svim ekonomskim integracijama prvenstveno štiti povlaštenu položaj vodećih, ekonomski najznačajnijih zemalja (Crouch, Colin, Streeck, 1997).

Priključenje svake nove članice ekonomskoj integraciji primarno je u funkciji dugoročne

ekonomske opstojnosti najrazvijenijih članica širenjem tržišta koje teže i preuzimanju *kontrolne* nad potentnim dijelovima nacionalnog gospodarstva nove članice.

Temelji ovakve *politike* na prostoru Europske unije su postavljeni nizom političkih nagodbi tijekom proteklih šezdesetak godina među ekonomski vodećim srednjoeuropskim zemljama. *Odabranima* su iste nagodbe osiguravale jasnu budućnost, a budućim članicama otvarale dileme ograničavanja dinamike ekonomskog rasta čak i u idealnim uvjetima, a posebice u periodima recesije.¹

Neželjena iskustva novih članica Europske unije se mogu sažeti nepovoljnim odnosom nametnutih obaveza i iskorištenih prava kakav postojeće regulative definiraju. Uvažavajući te činjenice, postavlja se pitanje opravdanosti i smisla pristupanja nove članice ekonomskoj integraciji dok ista nije na razini društvenog razvoja i kadrovske ekipiranosti kakva će omogućiti da se od trenutka priključenja koriste sva prava (i financijska sredstva) koja pristupanje podrazumijeva. Posljedica scenarija *preuranjenog* pristupanja male posttranzicijske zemlje ekonomskoj integraciji je i rizik *rasprodaje* ključnih nacionalnih resursa nove članice radi osiguranja sredstava potrebnih za ispunjavanje financijskih i drugih obaveza koje članstvo nameće uz već postojeće inozemne kreditne obaveze (Altmann, Franz-Lothar, et al. 1996).

¹ Na primjer Dogovor o ugljenu i čeliku sklopljen još 1950. godine kojim je Francuska Njemačkoj pružila ruku pomirenja. Winston Churchill-ova razmišljanja o Sjedinjenim Europskim Državama tim dogovorom oživotvorio je francuski ministar Robert Schuman koji se založio da Francuska i Njemačka zajednički kontroliraju strateške materijale i sirovine potrebne za vođenje rata. Njemačka nikada nije zaboravila iskazanu prijateljsku gestu koja je prerasla u glavnu pogonsku osovinu zemalja srednje Europe. Spomenutom dogovoru priključile su se još četiri zemlje iste godine. Neki autori to smatraju začetkom europske ideje i početkom jednog od najvažnijih političkih projekata u povijesti.

Nekolicina hrvatskih ekonomista koji su istraživali ovu problematiku u pretpristupnom periodu su dobronamjerno upozoravali na takva neželjena iskustva sugerirajući da se odluka o punopravnom članstvu odgodi na neko vrijeme nakon što se ispune od Unije traženi uvjeti (Jurčić, Kulić, Jakovčević i dr.). No vizije političkih elita u malim posttranzicijskim zemljama su često drugačije od ekonomskih zakonitosti. Posljedice pogrešnih procjena o spremnosti Republike Hrvatske za članstvo u Europskoj uniji su danas evidentne. Pored ostalog, članica još uvijek nije u stanju iskoristiti ni sva financijska sredstva iz EU fondova na koja ima pravo. Na takav scenarij je Kulić upozoravao još 1999. godine. Njegove i simulacije još nekolicine hrvatskih ekonomista su ukazivale da će nakon punopravnog članstva proteći još niz godina u kojima će ukupna vrijednost direktnih i indirektnih financijskih obaveza Republike Hrvatske nadmašiti iskorištena financijska i druga prava koja je moguće kvantificirati.

U aktima Europske unije sve je jasno i transparentno, ali mala posttranzicijska zemlja u trenutku priključenja ekonomskoj integraciji treba biti politički i ekonomski spremna da odgovori izazovima koje punopravno članstvo novoj članici postavlja. Kompetentnost odluke o punopravnom članstvu male posttranzicijske zemlje ekonomskoj integraciji se može procijeniti i stavovima vladajuće političke elite o nadoknadi indirektnih šteta koje gospodarstvu članice nanose političke odluke Unije (embarga i sugestije temeljene na političkim stavovima Unije prema zemljama nečlanicama i drugim ekonomskim integracijama na globalnoj razini, posebni trgovinski sporazumi sa zemljama nečlanicama i dr.). Koliko obrazloženja vladajućih političkih elita da se drugačije ne može sada kada smo punopravna članica mogu biti opravdana i pri-

hvatljiva? Jesu li ista u praksi dostatno argumentirana? Takvom mišljenju u prilog ne svjedoče rijetki primjeri političara na vlasti pojedinih članica koje primarno štite svoje nacionalne interese riskirajući pri tome čak i određene sankcije Europske unije. Ukoliko se određenom odlukom i smjernicama na razini ekonomske integracije pojedinoj članici u perspektivi nanosi ekonomska šteta, vladajuća politička elita se treba izboriti za adekvatnu nadoknadu. To u većini malih posttranzicijskih zemalja nije praksa vladajuće političke elite. Ne ogleda li se nekompetentnost vladajućih političkih elita malih posttranzicijskih zemalja i u neostvarivanju deklariranih prava u slučajevima prirodnih katastrofa i drugih izvanrednih situacija, kada je moguće dobiti značajno veće financijske potpore Unije od dodijeljene?

Povijest razvoja ekonomskih integracija dokazuje da ekonomski vodeće članice svake ekonomske integracije određuju i planiraju kada će novim zainteresiranim članicama predložiti priključenje (*The European Union in a Changing World*, 1997). To su učestalo periodi u kojima vodeće članice ekonomske integracije mogu argumentirati posebna pravila koja primarno odgovaraju njima, ali ne nužno i budućim članicama. Problem je za novu članicu složeniji ukoliko vladajuća politička elita takva uvjetovanja bespogovorno prihvaća zanemarujući upozorenja ekonomskih stručnjaka. Do trenutka otrežnjenja kreditni dug nove članice značajno će se povećati, a mnogi vrijedni nacionalni gospodarski resursi promijenit će vlasnika, u najboljem slučaju dobiti inozemne koncesionare.

U slučaju Republike Hrvatske eminentni ekonomisti koji su na takve rizike upozoravali u pretpristupnom periodu. Nakon priključenja isti ukazuju na nove ekonomske pogrešne prosudbe.²

² www.indeks.hr/vijesti/clanak/Hrvatska najgora u europskoj vladi je morala dati ostavku: guraju nas u bankrot/781821.aspx (7.11.2014.)

Aktualna pozicija Republike Hrvatske u sklopu Europske unije sugerira potrebu njenog repositioniranja, kao i svake druge članice koja utvrdi da odnos *uloženo-dobiveno* nije zadovoljavajući u usporedbi s ostalima. Na nezadovoljavajući odnos ukazuje dinamika rasta i visina stope gospodarskog razvoja članice u odnosu na iste pokazatelje ostalih članica ekonomske integracije.

Dodatni problem je i zatiranje nacionalnih identiteta malih članica. Slabljenjem nacionalnog identiteta male posttranzicijske zemlje na zajedničkom tržištu se snižava ekonomska vrijednost njenih resursa koji tada *brže* prelaze u vlasništvo ili koncesiju inozemnih kompanija (Šerić, 2018).

1. PREGLED LITERATURE

Iz današnjeg rakursa promatranja postavlja se pitanje koliko su već detalji osnivačkih ugovora koje su u Rimu 1957. potpisali Francuska, Njemačka, Belgija, Italija, Luksemburg i Nizozemska, a kojima se 1973. priključuju Danska, Irska i Velika Britanija imali reperkusije na probleme u kojima će se mnogo godina kasnije naći Grčka (pristupila 1981. godine), Španjolska i Portugal (pristupili 1986. godine). Analizom tih i kasnijih ugovora bavili su se i pojedini ekonomisti u Republici Hrvatskoj, no nalazi njihovih istraživanja nikada nisu analizirani od strane vladajućih političkih elita kada su donosile odluke u kontekstu dinamike procesa priključenja Republike Hrvatske Europskoj uniji. Kako u širem scenariju percipirati činjenicu da su u Austriji posljedice posljednje globalne recesije bile tek minimalne, a *priči* se priključila tek 1995. godine? Kako protumačiti ekonomska iskustva Finske i Švedske (također pristupile 1995. godine) u periodu recesije? Što se može iščitati u argumentaciji neratifikacije već potpisanog ugovora o priključenju Norveške iste godine? Jedan od nalaza provedenih istraživanja ukazuje da su navedene zemlje racionalno odlučivale o konceptu i dinamici priključenja Europskoj uniji. One koje su se i priključile proces su dovršile u

periodu kada su u punom smislu riječi bile spremne na punopravno članstvo, odnosno momentalno početi koristiti sva definirana prava koja su na raspolaganju.

Analizirajući vremenski slijed pristupanja pojedinih zemalja Europskoj zajednici s obzirom na provedene interne reforme, posebnosti njihovog *ekonomskog puta* i današnje ekonomsko stanje njihovih nacionalnih gospodarstava, moglo bi se postaviti i pitanje bi li za Republiku Hrvatsku bilo povoljnije da je još uvijek u pretpristupnoj fazi (Šerić, 2003)?

Pristupanje svake nove članice ekonomskoj integraciji dinamikom koju nameću ekonomski stratezi najrazvijenijih članica pridonosi učvršćivanju njenih ekonomskih, a posebice tržišnih temelja. No za male posttranzicijske zemlje *dogradnja* temelja zbog stanja nacionalnog gospodarstva može biti preveliko *breme* (Šerić, Luetić 2016). Razina iskorištenja prava nove članice ovisit će o stručnosti i kompetencijama angažiranog političkog i ekonomskog kadra. U Republici Hrvatskoj se, posebice u pretpristupnim periodima (sličan trend je uz rijetke iznimke nastavljen i nakon priključenja), za pozicije koje su tražile znanje i struku prednost davala politički podobnim kandidatima. S obzirom na to da Re-

publika Hrvatska još uvijek ne iskorištava sva prava koja Unija nudi, dilema preuranjenog pristupanja je poticajna za nova istraživanja. Posebice zbog činjenice da su značajna sredstva na raspolaganju svakoj budućoj članici i u pretpristupnom periodu (autor je u ovu problematiku upućen s obzirom na to da je licencirani edukator i evaluator za projekte koje financira Europska unija), a financijske obaveze i indirektni troškovi prema Uniji su minimalni. Povijest potvrđuje mogućnost proporcionalnosti doprinosa pojedine članice Uniji i ekonomskog napretka iste na nacionalnoj razini (Baldwin, 1994). Nisu li definirana načela i regulative, koja su očiti temelj rastu ekonomskog bogatstva najrazvijenijih članica, implementirane u planovima širenja *Schengenskih granica*? Zar mala posttranzicijska zemlja ne bi trebala *učiti* i na negativnim iskustvima članica kao što su Grčka i Portugal? Zanimljiv aktualan primjer da se može i drugačije usprkos svemu su iskustva Mađarske i Poljske, čije se političke elite svim sredstvima bore da nacionalne interese zadrže ispred političkih smjernica Europske unije (<https://www.irishtimes.com/opinion/hungary-and-poland-pose-worse-threat-to-eu-than-brex-it-1.3628355>, 2018).

Evidentno je da Europska unija u politici prema zemljama Balkanskog poluotoka propagira uspostavu veza prevladavanjem razlika međuregionalnom suradnjom temeljenom na kompromisima i definiranim pravilima ponašanja koja su primarno u interesu ekonomije Unije, dok su nacionalni ekonomski, moguće i politički interesi u drugom planu. Argument za ovaj stav se može naći u dokumentu *Vključivanje Slovenije v Evropske integracije* (Skupina autora Ljubljana: IER, 1996). Koliko je takav scenarij

poželjan za malu posttranzicijsku zemlju, gospodarski nedovoljno razvijenu potencijalnu novu članicu ekonomske integracije? Iskustva navedenih zemalja su uzrok euroskepticizmu dijela stanovništva koji nacionalne političke elite razuvjeravaju idealističkim scenarijima koje je teško argumentirati tržišnim zakonitostima. Može li se u gospodarski najrazvijenijim zemljama Unije govoriti o uzrocima euroskepticizma zbog povijesti i predrasuda? Usprkos svemu, zbog dosegnute razine razvoja društvene svijesti i u zemljama članicama Unije *tiha* većina počinje shvaćati uzroke euroskepticizma (Mehlika, Serdar, 2015). Pitanje je što je sa stanjem svijesti šire populacije malih posttranzicijskih zemalja Balkanskog poluotoka?

Uzroci dualnosti tretmana *malih* članica sežu i izvan granica Europske unije (Henderson, Sitter, 2007). Povijesno i tradicionalno Velika Britanija je oduvijek isticala značaj posebnog odnosa sa SAD. Na toj platformi SAD je preko Velike Britanije mogao ekonomski utjecati na *ostatak* Europe. Ta poveznica Velikoj Britaniji omogućuje uzdržavanje od slaganja sa odlukama i pravilima Europske unije te je predstavljala i jedan od argumenata političke opcije koja je potaknula *Brexit*. Takva pozicija Velike Britanije pojašnjava i njen stav ranijih desetljeća prema novim članicama Unije. Što temeljem takve pozicije ekonomski najmoćnijih zemalja Unije male posttranzicijske zemlje mogu očekivati u sklopu ove ekonomske integracije? Je li jedino rješenje konstatacija: *relativno je što su žrtve, a što koristi. Nužnost kratkoročnog prolaza kroz teška iskušenja, pogotovo kada je riječ o rezanju državnog proračuna za državnu administraciju i socijalne službe, ne može se zaobići*.³

³ Izvadak obraćanja dr Vitore Constancia, guvernera središnje nacionalne banke Portugala, Parlamentu Portugala kada se prihvaćao Vladin prijedlog da Zemlja napusti nacionalnu valutu i preuzme euro, proljeće 2001.

Na primjeru Republike Hrvatske posljedice su i bez priključenja monetarnoj uniji kompleksne. Hoće li neriješeni ekonomski, socijalni i društveni problemi nastaviti rasti dok vladajuće političke elite barem ne *prihvate* njihovo postojanje? Ruralni egzodus, negativan prirast stanovništva u većini gradova, iseljavanje mlađe obrazovane populacije su samo neki od neželjenih procesa. Aktualna stvarnost se mogla predvidjeti temeljem iskustava Portugala tijekom posljednjih dvadesetak godina. No postoje i perspektive koje u pojedinim gospodarskim sektorima argumentiraju pozitivna iskustva članica (Dehousse, Ghemar, 1994). Dok se poljoprivredno stanovništvo u Portugalu smanjilo sa 70% na 30%, a zemlja je od izvoznika visokokvalitetnih prehrambenih proizvoda na kojima bi danas mogla ostvarivati premijske cijene i značajan prinos bruto bilanci postala uvoznikom jeftinih i nekvalitetnih prehrambenih proizvoda, u poljoprivrednom sektoru Francuske situacija je bitno drugačija (Dehousse, Ghemar, 1994). Opći problem na razini Unije su i rastući troškovi zdravstva – paralelno s rastom zarade farmaceutske industrije. Sve navedene činjenice, negativne i pozitivne, su poticajan temelj za nova istraživanja (Fischler, 1995).

Kako kvalificirati izjave pojedinih predstavnika političkih elita u Republici Hrvatskoj koji su stanje ozbiljne recesije nacionalnog gospodarstva obrazlagali činjenicom da je zemlja *prekasno* postala članicom Unije? U konkretnoj situaciji, usporedne analize Portugala i Grčke ukazuju da bi sa sličnim scenarijem Republika Hrvatska danas bila u još kompleksnijoj situaciji. Jedina *ohrabrujuća* okolnost je što ni Europskoj

uniji novi *grčki scenariji* u budućnosti nisu prihvatljivi.

Istraživanja postojećih modela priključenja zemalja različitog stupnja razvijenosti ekonomskim integracijama ukazuju na većinu mogućih posljedice za novu članicu (vidjeti šire Mills, 1997). Korisne su i spoznaje iskustava Meksika nakon njegovog priključenja NAFTA⁴, kao i iskustva nekih dalekoistočnih zemalja nakon priključenja grupi *Pacifički tigar* (Park, et al. 2015). Nacionalna gospodarstva kasnije priključenih zemalja ekonomskim integracijama učestalo gube tržišne bitke sa gospodarstvima zemalja inicijatora nastanka tih integracija neovisno o njihovoj veličini i BDP-u. Znači li to da je *sudbina* svake nove posttranzicijske članice u ekonomskoj integraciji već ranije zapisana? Kakve će u konačnici biti stvarne posljedice ovisit će o ekonomskoj zrelosti vladajućih političkih elita nove članice. Globalizacijski procesi se ne mogu zaustaviti, niti mala zemlja može sebi dopustiti da ostane izvan njih. No iskustva drugih zemalja su vrijedna platforma ekonomske simulacije što gospodarski inferiornije zemlje sukladno odabranom modelu priključenja ekonomskoj integraciji mogu očekivati u budućnosti. Gubitak gospodarskog identiteta za *malu* zemlju, uz dodatna opterećenja postavljenoj dugoročnoj gospodarskoj strategiji, je u scenariju prihvaćanja podređene uloge postao pravilo. Postoji li alternativa? Jedna od mogućih za malu posttranzicijsku zemlju je njeno repositioniranje u sklopu ekonomske integracije kojoj pripada.

⁴ North American Free Trade Agreement stvorio je 1989. najveće slobodno tržište na svijetu (šest tisuća kvadratnih kilometara). Sporazum je proširen s Meksikom koji je pristupio u siječnju 1994. godine.

2. NALAZI ISTRAŽIVANJA AUTORA

Repozicioniranje male posttranzicijske zemlje u sklopu ekonomske integracije kojoj pripada podrazumijeva *zaokret* u strukturi upravljanja razvojem nacionalnog gospodarstva, te mijenjanje postojeće orijentacije u vanjskoj trgovini. Dinamika proširenja ekonomske integracije novim članicama ovisi o dinamici takvih procesa kod drugih ekonomskih integracija na globalnoj razini. Tržišni udjeli se smanjuju pa sve vodeće zemlje u pojedinim ekonomskim integracijama nastoje otvarati nova tržišta svom nacionalnom gospodarstvu. Premda se i praksa odabira niše na zajedničkom tržištu ekonomske integracije mijenja, neka pravila se ne mogu zaobići (Šerić, 2016). Svaka ekonomska integracija ima određene prednosti i slabosti za potencijalnu novu članicu. Priključenja novih članica ekonomskoj integraciji, bez obzira na veličinu njihovih nacionalnih tržišta, služi ublažavanju aktualnih slabosti pojedine integracije s obzirom na trgovinske odnose na globalnoj razini. U istoj je funkciji i širenje monetarne unije ekonomske integracije. To ne znači da će uvijek biti i u interesu *male* članice koja ima uravnoteženu platnu bilancu, a struktura nacionalnog gospodarstva osigurava dostatan devizni priljev (Claasen, 1996). Ne predstavlja li širenje monetarne unije na još jednu od članica koja će prihvatiti zajedničku valutu način kojim se u periodu njenog gospodarskog uzleta može *izvući* dio novostvorene vrijednosti nacionalnog bruto proizvoda (Begg, Von Hagen, Wyplosz, Zimmermann, 1998)? Nastavno na svim iznesenim činjenicama istraživanje autora je u kontekstu Republike Hrvatske ukazalo na ključne varijable koje treba uvažiti i na njima temeljiti repozicioniranje zemlje u sklopu ekonomske integracije:

- Mentalitet lokalnog stanovništva;
- Sklad/nesklad razvojnih faza nacionalnog gospodarstva;
- Odnos veličine nacionalnog teritorija (uključujući i morski pojas), procijenjenog ekonomskog potencijala teritorija i broja stanovnika.

Na tim varijablama nacionalnom ekonomskom politikom treba poticati razvoj djelatnosti koje konkretnoj zemlji osiguravaju višu razinu ekonomske neovisnosti. U slučaju Republike Hrvatske nalazi istraživanja autora su ukazali da su to, pored turizma, proizvodnja hrane, posebice marikultura, flaširanje pitke vode, proizvodnja energije iz obnovljivih izvora, upravljanje šumskim resursima i proizvodi (usluge) informatičkih tehnologija. Te segmente gospodarstva, te vodne i šumske resurse, bi trebalo zadržati pod nacionalnom kontrolom. Pored toga, potrebno je zaustaviti procese ograničavanja nacionalnih interesa prihvatanjem jednostranih napatka, uvjeta i kriterija Europske unije o kojima se može i treba pregovarati. Politička zrelost Republike Hrvatske treba biti na razini koja će osigurati financijsku nadoknadu ekonomske štete koju Europska unija nameće obavezom ultimativnog prihvatanja pojedinih smjernica u gospodarstvu i bilateralnim političkim odnosima sa zemljama nečlanicama.

Za razliku od modela funkcionalne i institucionalne integracije (Šerić, 2003) koje je Europska unija nametnula Republici Hrvatskoj u fazi priključenja, potrebno je redefinirati model dugoročnog djelovanja u integraciji zbog stanja nacionalne ekonomije i odnosa u platnoj bilanci. Konkretno, potrebne su radikalne promjene ponašanja u sektorima stanovništva, gospodarstva i u javnom sektoru. Nužna je i promjena dinamike kolanja financijskih sredstava među

sektorima, te između pojedinih sektora i inozemstva. Treba djelovati u cilju jačanja konkurentnosti perspektivnih izvoznih sektora. Čvrsto postavljenom monetarnom i fiskalnom politikom realni efektivni tečaj utjecat će direktno na stabiliziranje makroekonomskog okružja i dinamičnije privlačenje inozemnog kapitala. Zbog svih navedenih nalaza istraživanja, promišljanja o ulasku u monetarnu uniju u ovoj fazi ekonomskog razvoja nisu logična ni ekonomski opravdana (Claasen, 1996). Izračunali su to eminentni ekonomski znanstvenici koji su puno kompetentniji od pojedinih nacionalnih zagovaratelja monetarne unije koji svoje argumente temelje čak i na *troškovima štampanja novca*. Umjesto debatiranja o monetarnoj uniji, Vlada treba osigurati uvjete da se svi nacionalni komercijalni projekti financiraju isključivo iz privatnih izvora, a ne sredstvima poreznih obveznika.

Republika Hrvatska u okruženju treba funkcionirati kao srednjoeuropska i mediteranska zemlja. Promatrano kroz takav kontekst, Republika Hrvatska *graniči* sa cijelim svijetom *preko* Jadranskog mora. Nacionalni interesi komunikacije preko morske granice trebaju imati prioritete pred interesima Europske unije. Prihvatanjem ovakve kombinacije djelovanja sužavaju se i eventualni *nedostaci* isključivo srednjoeuropske ili isključivo mediteranske opcije. *Dogradnja* srednjoeuropskog identiteta za Republiku Hrvatsku je važna zbog očuvanja povijesnog, ekonomskog, geografskog i kulturnog identiteta, jednom riječju – nacionalnog identiteta. Nacionalni identitet maloj posttranzicijskoj zemlji osigurava višu *tržišnu vrijednost* svih proizvoda i usluga na zajedničkom tržištu ekonomske integracije. Osovina Europske unije je formirana u njenom središnjem dijelu, te su spone Republike Hrvatske podunavske zemlje s kojima graniči. U tom smislu, bilateralna suradnja s Mađarskom i Austrijom može imati višes-

truke pozitivne reperkusije na ekonomsku budućnost Republike Hrvatske. Bilateralna suradnja sa svim zainteresiranim partnerima preko *morske granice* je također poželjna, bez potrebe pravdanja takvih ekonomskih aranžmana prema Uniji. Ovakav model ekonomske orijentacije Republike Hrvatske podrazumijeva fokusiranje na dalji razvoj sljedećih djelatnosti:

- Turizam;
- Poljoprivredu, marikulturu i prehrambenu industriju;
- Proizvodnju energije iz obnovljivih izvora;
- Elektroindustriju i informatičke tehnologije;
- Upravljanje vodnim i šumskim resursima;
- Obnavljanje tekstilne industrije.

U tako postavljenom razvojnom scenariju posebnu pažnju treba posvetiti očuvanju raznovrsnog prirodnog okoliša koji karakterizira biološka raznolikost vrsta na kopnu, u moru, jezerima i rijekama u uvjetima mediteranske klime, što je pretpostavka cjelogodišnje turističke posjete. Nadogradnja su održivi i odgovorni oblici specijalizirane turističke ponude koje karakteriziraju visoki prinosi i relativno niska ulaganja, prostorno širenje ugostiteljske djelatnosti malim privatnim smještajnim objektima uz razvoj ekološke poljoprivrede i proizvodnju prehrambenih proizvoda i marikulture. Logistička podrška takvom razvoju su ulaganja u proizvodnju energije iz obnovljivih izvora, uspostava održivih sustava zbrinjavanja i reciklaže otpada za primarne sirovine (Medijska osobnost, et al. 2019).

Dilema čemu dati prednost, temeljiti razvoj na konkurentskim ili komparativnim prednostima, se može razriješiti prilagođavanjem strukture nacionalnog gospodarstva ciljanoj globalnoj poziciji i ekonomskoj niši, ne isključivo poziciji male posttranzicijske zemlje u sklopu ekonomske integracije kojoj pripada. Nacionalni identitet

Republike Hrvatske treba komunicirati europsku pripadnost uz istaknute nacionalne komparativne prednosti kojima se povezuju srednjoeuropska i jadransko-mediteranska opcija. Čvršće regionalno povezivanje integracijskim modelom mediteranske opcije sa zemljama sjevernog rubnog mediteranskog područja Republici

Hrvatskoj bi osiguralo i nove načine i oblike regionalne suradnje uz očuvanje nacionalnih interesa. Uvažavanjem negativnih iskustava Grčke i Portugala predviđeni bi model trebalo nadograditi standardima konkurentskih prednosti bez iskušenja prevladavanja komparativnih prednosti.

3. ZAKLJUČAK

Zbog osiguranja vlastite pozicije na globalnom tržištu, Europska unija dinamički oblikuje svoju konačnu formu prilagođavajući je grupi zemalja osnivača. Polazeći od toga, Unija nije spremna prema istim standardima vrednovati sve aktualne, a pogotovo potencijalne buduće članice. Ekonomski najsnažnije zemlje Unije nalaze načine uspostave *zatvorenog* užeg kluba u sklopu kojega štite primarno svoje interese. Može li se očekivati da bi srednjoeuropska razvojna opcija po *recepturi* Unije u dugoročnoj perspektivi malim posttranzicijskim zemljama omogućila *tretman* kakav danas imaju vodeće zemlje srednje Europe?

U slučaju Republike Hrvatske dosadašnja iskustva nalažu potrebu redefiniranja dugoročne strategije nacionalnog gospodarskog razvoja uvažavajući nacionalne interese. Takva gospodarska strategija podrazumijeva komplementarnost predstavljene srednjoeuropske i mediteranske orijentacije. Je li takav scenarij moguć? Dosadašnja iskustva, odnosno postavljanje vladajućih političkih elita u odnosu na EU direktive takvu mogućnost opovrgavaju. Predloženi model redefiniranja pozicije Republike Hrvatske u sklopu Europske unije se temelji i na nacionalnom konsenzusu političke, ekonomske i društvene svijesti o značaju očuvanja na-

cionalnog identiteta male posttranzicijske zemlje. Djelovanje suprotno tome ne može osigurati promjene negativnih socijalnih i demografskih trendova, usprkos *preživljavanju* zahvaljujući visokom udjelu turističkog gospodarstva u bruto društvenom proizvodu Republike Hrvatske.

Tradicionalni bankarski mentalitet Europske unije rezultira suženim fokusom prema načelu maksimalne dobiti, bez sveobuhvatnog sagledavanja ukupnih socijalnih posljedica na stanovništvo i malu posttranzicijsku zemlju u cjelini. Zbog tih činjenica mogućnosti gospodarskog razvoja svake postojeće i buduće članice koja ne pripada *povlaštenom* krugu su prihvaćanjem svoje postojeće orijentacije ograničene. Mnoge europske tvrtke koje su nekada svoj razvoj temeljile na novim proizvodima danas razvoj temelje prvenstveno na financijskim plasmanima. Aktualna strategija Europske unije se nije bitno odmaknula od ciljeva iz kasnih pedesetih godina dvadesetog stoljeća. Ciljna opredjeljenja *povlaštenih* zemalja su se oblikovala kroz okvire Europske ekonomske zajednice, te se konačno modelirala potpisivanjem Ugovora o Europskoj uniji u Maastrichtu u veljači 1992. Razumijevanje budućnosti koja se nudi svakoj maloj posttranzicijskoj zemlji

cijskoj zemlji jasno se iščitava u tom povijesnom razvoju ove integracije. Nakon Maastrichta kontinuirano jačaju unutarnje veze glavnih članica na političkom i monetarnom planu. Ova dimenzija je determinirana jačanjem i proširenjem funkcija organa i institucija Unije koji definiraju prava i obaveze ostalima, a posebice novim članicama. Ovlasti Europskog parlamenta rastu. Danas je to institucija sa zakonodavnom vlašću koja odlukama jednostrano definira budućnost članica čije vladajuće političke elite često ne vode dovoljno računa o nacionalnim interesima. Ranije je Parlament imao udjel u odlučivanju o sklapanju ugovora o pridruženom članstvu, a danas se njegova uloga proteže i na sve sporazume koji imaju financijske učinke na funkcioniranje Unije i njenih članica.

No Europska unija je u globalnim okvirima u kompleksnom okruženju, jer ekonomski apetiti i drugih integracija rastu. Složen odnos *snaga* čak i *malim* članicama unutar ekonomske integracije pruža mogućnosti da se izbore za povoljnije pozicije. Političke elite koje se mogu na takav način nositi s institucijama Europske unije trebaju prednost dati očuvanju nacionalnog identiteta u odnosu na osobne ciljeve budućeg političkog angažmana na nacionalnoj ili europskoj sceni. Posljednjih godina se na političkim scenama malih posttranzicijskih zemalja pojavljuju i takve osobe. Suradnjom s kompetentnim ekonomskim stručnjacima mogu razumjeti značaj nacionalne kontrole posebno vrijednih nacionalnih resursa i izgrađene infrastrukture kao i prednosti monetarne neovisnosti posttranzicijske zemlje dok ne dosegne potrebnu razinu stanja gospodarstva na kojoj je monetarna unija ekonomski logično opredjeljenje. S druge strane, Europska unija povratak izgubljenim pozicijama na globalnom tržištu vidi u nastavku širenja vlastitog tržišta na preostale nečlanice u okruženju. S obzirom na to da Republika Hrvatska graniči s potencijalnim budućim

članicama Unije, ima specifičnu ulogu promotora integracije. U takvoj poziciji Republika Hrvatska ima i povijesnu mogućnost da osigura poželjniju ekonomsku budućnost u usporedbi s aktualnom stvarnošću koju joj je Unija predviđela. Ova mogućnost će za Republiku Hrvatsku biti *otvorena* do sljedećeg premještanja Schengenske granice na istok. Analizirajući uzroke koji su Republiku Hrvatsku doveli u današnje ekonomsko stanje, moguće je definirati nužne postavke za njeno repozicioniranje u sklopu Europske unije:

- Strategija dugoročnog gospodarskog razvoja Republike Hrvatske treba uvažiti i negativna iskustva pojedinih članica Unije. Nacionalni interesi zaštite strateških gospodarskih djelatnosti trebaju biti ispred interesa i smjernica Unije. Cjelokupno gospodarstvo treba usmjeravati inozemnim tržištima;
- Djelovati u cilju očuvanja monetarne neovisnosti Republike Hrvatske, a količinu novca u opticaju prilagoditi potrebama upravljanja ekonomskim razvojem;
- Problem nezaposlenosti treba primarno rješavati u okvirima nacionalnog tržišta rada pokretanjem povijesno dokazanih modela (javni radovi i sl.);
- Fiskalnu politiku i njenu kontrolu treba rekonstruirati na način da se administriranje svede na prihvatljivu razinu. Svu dobit usmjerenu novim investicijama treba oporezovati minimalnim stopama ili čak potpuno osloboditi poreza;
- Treba racionalizirati sustav državne uprave i ukinuti financiranje jedinica lokalne samouprave koje same ne mogu snositi svoje trokove;
- Posebno treba poticati investicije u proizvodnju hrane, vodno gospodarenje, razvoj informatičkih tehnologija i proizvodnju energije iz obnovljivih izvora.

Uzrok današnjeg ekonomskog stanja Republike Hrvatske su pogrešne odluke u sferi ekonomske politike, razvoj ekonomije bez planiranja i dugoročne strategije razvoja. Trenutna složenost odnosa na globalnoj sceni je povijesna prilika za repozicioniranje Re-

publike Hrvatske u sklopu Europske unije. Svi predstavljeni nalazi provedenih istraživanja iskoristivi su i za ostale posttranzicijske zemlje Balkana koje teže članstvu u Europskoj uniji ili nekoj drugoj ekonomskoj integraciji.

LITERATURA

Altmann, Franz-Lothar et al. (1996), Central and Eastern Europe on the way into the European Union. Problems and Prospects of Integration in 1996. Strategies for Europe / Weidenfeld, Werner, Ed. Gutersloh: Bertelsmann Foundation Publishers

Baldwin, E.R. (1994), Towards an Integrated Europe, London: Centre for Economic Policy Research - CEPR

Begg, D.; Von Hagen, J.; Wyplosz, S.; Zimmermann, K. (1998), Prospects and Challenges for the Euro. CEPR, CES and MSH. Oxford: Blackwell Publishers

Claasen, E. M. (1996), Global Monetary Economics Oxford University Press

Dehousse, F.; Ghemar, K. (1994), La politique agricole commune ou l'éternelle réforme Brugge: College d'Europe

Fischler, F. (1995), Agriculture and Rural Development in a Deeper and Wider Union Brussels: Institut Royal des Relations Internationales, September 1995.

Gorupić, D. (2000), Izgubili smo gospodarski identitet, Ekonomski pregled broj 51 (1-2) str. 4-9

Henderson, K., Sitter, N. (2007), Policitic Developments in the EU Member States, Journal of Common Market Studies, Vol.45, str.183-211

<https://www.irishtimes.com/opinion/hungary-and-poland-pose-worse-threat-to-eu-than-brexit-1.3628355> (23.2.2019.)

Kulić, S. (2000), Konceptcija neoliberalizma, edukacija i egzistencija, izvorni znanstveni rad, Ekonomski pregled, 51 (9-10) str. 867-894

Kulić, S. (1999), Strategija nasilja kao strategija razvoja, Naprijed, Zagreb

Laursen, F. (1997), Towards an Eastern Enlargement of the European Union. TKI Working Papers on European Integration and Regime Formation. Esbjerg: South Jutland University Press

Medijska osobnost; Bilić, L., Kuliš Z., Kuršan-Milaković I., Ljubica J., Petričević D., Radić J., Šerić N., Uglešić D. (2019), Plastični otpad, reciklaža i proizvodnja plastičnih granula i filamenta za 3D printere, Istraživačka studija ISBN: 978-953-58901-4-0, Visoki Jablani Rovinjsko Selo

Mehlika, O.U, Serdar, O. (2015), Euroscepticism in the European Union, International Journal of Social Sciences, Vol. IV, No. 2/2015, str. 49 - 57

Mills, J. (1997), Europe's Economic Dilemma London: Mcmillan

Park, J. H., Kim, B. K., Park, Y. (2015), Why Doesn't Asia Have European-Style Regional

Integration? Inter-Core Relationships and Network Diffusion, *The Korean Journal of International Studies* Vol.13-1 (April 2015), str. 147-179

Papini, R. et al.(1997), *Abitare la Societa Globale* Napoli: Edizioni Scientifiche Italiane

Skupina autora, (1996), *Vključevanje Slovenije v Evropske integracije* Ljubljana: IER

Szonyi, I. (1997), *Hungarian State Strategies and International Institutions after the Cold War* TKI Working Papers on European Integration and Regime Formation, No 20/97 Esbjerg: South Jutland University press

Šerić, N. (2018), *Marketing društvenog poduzetništva I dio*, Redak Split

Šerić, N., Luetić, A. (2016), *Suvremena logistika*, Redak Split

Šerić, N. (2016.) *Upravljanje proizvodom*, Redak Split

Šerić, N. (2003), *Učinci uključivanja zemalja različitog stupnja razvijenosti u ekonomske integracije*, magistarski rad, EFST, Split

Šerić, N. (2001), *Ograničavajući faktori mogućeg modela priključenja Hrvatske EU i neke od mogućih posljedica na daljnji razvitak Hrvatske*, Split: Ekonomski fakultet Split, neobjavljeni članak.

The European Union in a Changing World - Third ECSA - World Conference - Bruxelles, 19-20 September 1996. (1997), European Commission DG X Luxembourg

European Commission (1997), *The European Union as a world trade partner*, DG for Economic and Financial Affairs. Luxembourg: EUR-OP, 1997. No. 3 (European Economy)

